
XII NUORTEN RIKOLLISUUDEN JA SEN KONTROLLIN KEHITYSSUUNTIA

Janne Kivivuori & Päivi Honkatukia

Rikollisuus sinänsä ja ehkä erityisesti nuorten rikollisuus nostaa esiin voimakkaita moraalisia tunteita ja kiihkeitä mielipiteitä. Yksittäiset törkeät rikokset luovat ajalliseen läheisyytensä moraalisen tilan, joka säteilee käsityksiin todellisuuden luonteesta: siihen, miten rikollisuuden kokonaisuutena ajatellaan kehittyneen; miten rikollisuuden piirteiden arvioidaan muuttuneen; siihen, mistä rikollisuuden arvellaan johtuvan; ja siihen, millaisena vallitsevaa rangaistustasoa pidetään. Siksi on erityisen tärkeää, että näistä ilmiöistä on käytettävissä ajantasaista tutkimustietoa. Siitä hyötyvät päätöksentekijät, keskustelijat, media ja kansalaiset. Tässä kirjassa suomalaista nuorisorikollisuutta on tarkasteltu kolmesta näkökulmasta. Ensinnäkin kirjoittajat ovat analysoineet sen piirteitä, yleisyyttä ja kehitystä, toiseksi he ovat selvittäneet sen syitä ja kolmanneksi pohtineet, miten yhteiskunta kontrolloi ja rankaisee nuoria rikoksentekejiä.

Nuorisorikollisuuden kehityssuunnat

Nuorten rikollisuuden määrällinen kehitys noin viimeisen kymmenen vuoden aikana vaihtelee rikoslajeittain. Seuraavassa on esitetty tiivistetysti joitakin kehityssuuntia.

Perinteinen omaisuusrikollisuus

Näpistely, varastelu ja omaisuuden tahallinen vahingoittaminen on selvästi vähentynyt. Vielä vuonna 1995 lähes puolet 15–16-vuotiaista nuorista oli varastanut, kun nykyään vain joka kolmas nuori on tehnyt niin. Kymmenen vuotta sitten noin joka kolmas nuori oli tehnyt vahingontekoja, kun nykyään vastaava osuus on noin viidennes. Samalla kun teon tehneiden nuorten määrä on alentunut, myös tehtyjen rikosten määrä on vähentynyt.

Nuorten omaisuuteen kohdistuvan massarikollisuuden väheneminen heijastanee useiden tekijöiden yhteisvaikutusta. Vuosien 1995–2004 aikana maamme nousi syvästä taloudellisesta lamasta. Taloustilanteen koheneminen on voinut vähentää nuorten tarvetta varastaa.

Nuoriin kohdistuva valvonta on tehostunut julkisissa tiloissa muun muassa kameravalvonnan ja vartioinnin lisääntymisen myötä. Vartijoiden määrä on noin kaksinkertaistunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kaupan tekninen valvonta on niin ikään tehostunut. Myymälävarkauksien lisääntyvä ilmoittaminen poliisille on voinut toimia pelotteena (Kivivuori 2005).

Kontrollin tehostuminen näkyy siinä, että poliisin tietoon tulleiden nuorten osuus on useissa rikoslajeissa kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kiinnijäämisriski on siis kasvanut. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että ihmiset ilmoittavat nuorten häiriökäyttäytymisestä aiempaa herkemmin poliisille (esim. käsipuhelimien avulla). Lisäksi poliisi on tehostanut nuorten valvontaa julkisissa tiloissa. Koulujenkin alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille on lisääntynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana (Kivivuori 2006). Myös paikallisella rikosentorjuntatyöllä on voinut olla jonkinasteinen yhteys myymälävarkauksien vähenemiseen.

Pienten kauppojen häviäminen ja vähittäiskaupan keskittyminen suuriin yksiköihin on saattanut vähentää mahdollisuuksia tehdä rikoksia. Nuorten arki-reittien varrella on nykyään aiempaa vähemmän kauppoja, joista voi varastaa. Myös nuorisokulttuurissa on tapahtunut muutoksia. Esimerkiksi vapaa-ajan viettäminen tietokoneiden parissa on saattanut vähentää perinteistä varastamis- ja vahingontekorikollisuutta. Asenteissakin on tapahtunut selvä muutos: nuorten suhtautuminen rikoksiin on muuttunut kielteisemmäksi. Kymmenen vuotta sitten nuoret olivat paljon valmiimpia ”ymmärtämään” nuorten rikollisuutta kuin nuoret nykyään. Rikollisuutta ei enää samassa mitassa nähdä ”normaaliin murrosikään” tai kehitysvaiheeseen kuuluvana ilmiönä kuin vielä 1990-luvun puolivälissä.

Väkivalta

Nuorten vakava väkivalta lisääntyi vuosituhanen vaihteen tienoilla. Vuodet 2003–2005 viittaavat kasvuvaiheen päättymiseen. Toivon mukaan kyseessä ei ole satunnaisvaihtelu, vaan pysyvä paluu henkirikospiikkiä edeltäneelle tasolle. Nuorten henkirikollisuus ei Suomessa ole muita maita yleisempää, vaikka henkirikollisuus kokonaisuutena on korkealla tasolla. Suomen Länsi-Eurooppaa korkeampi yleinen henkirikostaso johtuu aikuisten syrjäytyneiden ja alkoholisoituneiden miesten korkeasta väkivaltatasosta, ei nuorten toiminnasta.

Lievemmissä väkivallassa ei voi havaita samanlaista johdonmukaisesti alenevaa trendiä kuin omaisuuteen kohdistuvassa rikollisuudessa; pikemminkin tilanne näyttää verraten vakaalta. On mahdollista, että alkoholin keskeinen rooli väkivaltatilanteissa tekee väkivaltarikosten kehityksen erilaiseksi kuin omaisuusrikollisuuden kehityksen. Esimerkiksi nuorten tappeluista lähes kaksi kolmasosaa tapahtui alkoholin vaikutuksen alaisuudessa, myymälävarkauksista sen sijaan vain joka kymmenes.

Taulukko 1 Nuorisoriikollisuuden keskeiset pääkehityssuunnat viimeisen kymmenen vuoden aikana

- Omaisuuteen kohdistuva rikollisuus (varkaudet, vahingonteot, myös ryöstöt) on vähentynyt.
- Väkivallassa, myös henkirikollisuudessa, oli rikospiikki vuosituhanen vaihteessa.
- Uhkailujen kokeminen on lisääntynyt.
- Nuoriin kohdistuva kontrolli on tehostunut, mikä merkitsee tekojen lisääntymistä tilastoitumista.
- Nuoret suhtautuvat aikaisempaa selvästi kielteisemmin rikosten tekemiseen.
- Rikoksista pidättyvien nuorten osuus on noussut.

Näiden trendien ohella on lisäksi mainittava, että alle 15-vuotiaiden tilastoitu väkivalta on lisääntynyt 2000-luvulla. Täydentävien osoitinjärjestelmien puuttuessa ei ole mahdollista arvioida, onko nousussa kysymys väkivallan lisääntymisestä, kontrollin tehostumisen aiheuttamasta tilastonoususta vai molemmista samanaikaisesti.

Rikoksista pidättyvien osuus noussut

Niiden nuorten osuus, jotka pidättyvät lain rikkomisesta, on kyselytutkimusten mukaan noussut voimakkaasti viimeisen 10–15 vuoden aikana. Kaiken kaikkiaan nykyiset 15–16-vuotiaat näyttävät olevan lainkuuliaisempia kuin samankäiset nuoret kymmenen vuotta sitten. Ilmiö liittyy läheisesti edellä mainittuun nuorten piirissä tapahtuneeseen rikosasenteiden tiukentumiseen.

Nuorten lisääntyvä lainkuuliaisuus on havaittu myös Ruotsissa vuosina 1995–2003 tehdyissä mittauksissa (Ring 2005). Naapurimaiden kehityksen samankaltaisuus on tässä suhteessa jopa hätkähdyttävää. Kun nuorisoriikollisuuskyselyt aloitettiin molemmissa maissa 1990-luvun puolivälissä, reilu kolmannes nuorista kertoi, ettei ollut tehnyt kysytyjä rikoksia. Uusimmassa tutkimuksissa teoista pidättyneiden osuus on molemmissa maissa noussut noin puoleen 15–16-vuotiaista. Maiden tutkimukset ovat toisistaan riippumattomat, ja nuorilta kysytyjen tekojen valikoimat ovat erilaisia, vaikka ne kattavat osapuilleen samat rikostyypit. Silti lainkuuliaisuuden nousu on havaittu molempien maiden tutkimushankkeissa.

Suomen ja Ruotsin nuorten lainkuuliaisuuden lisääntyminen johtuu paljolti siitä, että aikaisempaa harvempi nuori tekee perinteisiä varkauksia tai vahingontekoja. Niitä ovat vähentäneet edellä mainitut yhteiskunnalliset, valvontaan, kontrolliin ja nuorten asenteisiin liittyvät tekijät, jotka ovat paljolti samoja Suomen ja Ruotsin kaltaisissa, yhteiskunnallisesti hyvin samanlaisissa maissa.

Nuorisoriikollisuuden syyt

Syksyllä 2005 Ranskassa ilmenneet nuorisomellakat johtivat kovaan kiistelyyn ilmiön syistä. Sisäministeri Nicolas Sarkozy julisti, että ranskalaiset ”hylkäävät virallisen totuuden, sosiaalidemokraattiset nuhdesaarnat, jotka selittävät rikollisuuden köyhyydellä” (Helsingin Sanomat 10.12.2005). Jo tätä ennen Britannian pääministeri Tony Blair oli julistanut, että maa hylkää kriminaalipolitiikassa ”1960-luvun vapaamielis-sosiaalisen konsensuksen” (Independent 20.7.2004), joka oli Blairin mukaan painottunut liikaa rikollisuuden syihin eikä sen moraaliseen tuomittavuuteen. Nämä viimeaikaiset kannanotot osoittavat, että kysymys rikollisuuden syistä liittyy hyvin läheisesti kysymykseen, mitä rikollisuudelle ja rikollisille on tehtävä.

Tämän kirjan toisessa osassa kirjoittajat lähestyvät rikollisuuden syitä kukin oman tieteenalansa ja viitekehüksensä kautta. Monien yhteiskunnallisten ilmiöiden tapaan rikollisuutta selittävät tekijät ovat sekä moninaisia että keskenään kompleksisessa vuorovaikutussuhteessa. Rikollisuuteen vaikuttavat yksilöiden persoonallisuuden piirteet, varhaislapsuuden kokemukset, lähiyhteisön ominaisuudet, yhteiskunnan rakenteelliset piirteet, vallitsevat kulttuuriset käsitykset sekä tilaisuusrakenne. Artikkeleista käy myös ilmi, että köyhyyden poistaminen rikollisuuden syiden joukosta on ennen aikaista. Useat kirjoittajat korostivat, että yksilö- ja yhteisötason selityksiä on vaikeaa erottaa toisistaan. Ne ovat väistämättä mukana erilaisissa selityksissä – vähintäänkin lausumattomina oletuksina. Selitykset eivät ole toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä.

Tämän teoksen kirjoittajien käsittelemiä keskeisiä nuorisoriikollisuuden syitä on koottu taulukkoon 2. Kaikki taulukossa kuvatut nuorisoriikollisuuden syyt on havaittu tutkimuksissa, joissa yksilöiden alttius tehdä rikoksia ja haikuetua rikosympäristöihin on tilastollisesti vakioitu.

Taulukko 2 Eräitä keskeisiä nuorten rikoskäyttäytymisen syitä. Yksilöiden rikollisuutta selittävät:

- Yksilökohtaiset käyttäytymisalttiudet vuorovaikutuksessa ympäristötekijöiden kanssa.
- Varhaisen kasvu ympäristön riskitekijät, esimerkiksi nuoreen kohdistunut väkivalta, ankara ja epä johdon mukainen kasvat us sekä vanhempien päihteenkäyttö.
- Lapsiperheiden köyhyys ja sosiaalinen huono-osaisuus, joka lisää rikollisuutta heikentämällä vanhempien kykyä ja halua kontrolloida lapsiaan.
- Rikollisuutta suosivien asenteiden oppiminen vertaisryhmissä ja mediasta.
- Rangaistukset, jotka heikentävät nuoren kiinnittymistä sellaisiin yhteiskunnallisiin instituutioihin kuten työhön ja parisuhteeseen.

Piilorikollisuustutkimusten mukaan suuri osa nuorista tekee rikoksia, mutta vain harva joutuu rikolliselle uralle. Taulukossa mainitut syyt ovat tekijöitä, jotka lisäävät yksilön todennäköisyyttä ajautua rikosuralle. Tällaisten tekijöiden lisäksi on syytä huomioida myös se, että rikollisten tekojen määrään vaikuttaa myös tilaisuusrakenne. Esimerkiksi omaisuusrikosten määrään vaikuttavat myymälöiden tekninen valvonta ja vähittäiskaupan keskittyminen riippumatta siitä, miten yksilöriskitekijöiden yleisyys tai voimakkuus yhteiskunnassa vaihtelee.

Tilaisuusrakenteen ja rutiinitoimintojen rooli selittää pitkälti myös sitä, miksi yksilöalttiutta selittävien riskitekijöiden ajallinen kehitys (vaikkapa lapsiperheiden taloudelliset olot) ei välttämättä kehity ”yksi yhteen” rikosten kokonaismääriä kuvaavien osoittimien kanssa. Emme voi *mekaanisesti* päätellä tai ennustaa 1990-luvun taloudellisesta lamasta nuorten rikollisuuden myöhempää kehitystä; emmekä liioin voi mekaanisesti päätellä rikollisuuden määrällisestä kehityksestä ”taaksepäin”, rikoskäyttäytymistä koskeviin syihin. Esimerkiksi tämän teoksen johdannossa kuvattu, 1990-luvulla tapahtunut lapsiperheiden olojen vaikeutuminen on rikollisuutta lisäävä tekijä, mutta samaan aikaan sosiaalinen kontrolli ja valvonta tehostuivat. Siksi tehtyjen rikosten kokonaismäärä ei välttämättä kehity niin, että yksilöriskitekijöiden pohjalta tehty ”ennuste” toteutuisi. Toisenlainen esimerkki voisi olla vaikkapa omaisuusrikollisuuden väheneminen viimeisen kymmenen vuoden aikana: siitä ei voi päätellä, että yksilökohtainen alttius rikoksiin olisi populaatiossa vähentynyt, tai että sosiaalinen huono-osaisuus olisi vähentynyt, tai että media tarjoaisi aiempaa vähemmän malleja rikoksiin. Tilaisuusrakenteen ja kontrollin itsenäinen rooli merkitsee toisaalta myös sitä, että rikosten määrään on mahdollista vaikuttaa, vaikka yksilöiden rikosmotivaatiota ei voitaisi olennaisesti heikentää.

Nuorten rikosten ehkäisy ja rangaistukset

Kirjan kolmannessa osassa tarkasteltiin nuorisoriikollisuuden ennaltaehkäisyä ja siihen kohdistuvaa virallista kontrollia. Kirjoittajat arvioivat erilaisia ennaltaehkäisyn muotoja, pohtivat lastensuojelun roolia nuorten rikosten käsittelyssä, analysoivat rikosoikeusjärjestelmän kehityspiirteitä sekä tarkastelivat erilaisissa suljetuissa laitoksissa olevien nuorten määriä Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Tarkastelujen perusteella näyttää selvältä, että maassamme on 1990-luvulta alkaen vallinnut nuorisoriikosoikeuden ”renessanssi” (Nuotio 2004, 470). Kyse on ollut laajasta ilmiöstä, joka on ulottunut myös oikeusjärjestelmän rajojen ulkopuolelle, sosiaalityöhön, rikosentorjuntaan ja jopa epäviralliseen sosiaaliseen kontrolliin. Tämän ameebamaisen ilmiön osalta on vaikeaa määritellä yksiselitteisiä pääkehityssuuntia. Taulukoissa 3 ja 4 on eräitä keskeisiä kehityssuuntia vedetty yhteen toisaalta rikosten ennaltaehkäisyn ja torjunnan näkökulmasta, toisaalta virallisen seuraamusjärjestelmän näkökulmasta.

Taulukko 3 Nuorten rikollisuuden **ennalta ehkäisy ja torjunta**: viime vuosien kehityssuuntia

- Varhaisen ongelmiin puuttumisen merkitystä on korostettu.
- Suomessa monet sellaiset sosiaalipreventiiviset toimet, jotka ehkäisevät ennalta nuorten rikollisuutta, on institutionalisoitu pysyviksi hyvinvointivaltion järjestelmiksi (tulonsiirrot, terveystalvet, korkeatasoinen peruskoulu jne.).
- Rikosten tilannetorjunnan asema on vahvistunut ajattelutapana ja eräin osin käytännössäkin mm. kameravalvonnan ja vartioinnin lisääntyessä.
- Poliisi on tehostanut nuoriin kohdistuvaa valvontaa.
- Koulu on lisännyt oppilaiden tekojen saattamista poliisiin tietoon.

Kun julkisuudessa keskustellaan rangaistuksista, ollaan usein erityisen kiinnostuneita siitä, kuinka rangaistusten ankaruus on muuttunut: kohdellaanko esimerkiksi nuoria nykyään lievemmin vai ankarammin kuin 10 tai 15 vuotta sitten? Tämän teoksen eri osat voivat ensi lukemalta vaikuttaa tämän kysymyksen osalta keskenään ristiriitaisilta. Esimerkiksi Marttunen toteaa, että nuorille määrättyjen rangaistusten määrä oli 2000-luvulla lähes puolittunut 1990-luvun alun tasosta, mikä johtuu sekä nuorten rikollisuuden vähenemisestä että rikosoikeuspolitiikasta, jossa nuoria rikosentekijöitä on haluttu kohdella lievemmin. Toisaalta Harrikari esittää kiinnostavan aikalaisanalyysin, jonka mukaan nuoriin kohdistuva kontrolli on monin tavoin tiukentunut ja tiukentumassa. Samansuuntaisia ajatuksia herättää myös Kuulan ym. artikkeli.

Onko siis nuorten rankaiseminen ja kontrollointi lisääntynyt vai vähentynyt, heikentynyt tai tehostunut? Ristiriita on osin näennäinen: vastaus riippuu siitä, minkälaisesta kontrollista puhutaan. Jos tarkastellaan täsmällisesti nuoria koskevaa rikosoikeudellista sääntelyä ja oikeuskäytäntöä, kontrollin ankaroitumista ei voida havaita – pikemminkin päinvastoin. Mutta jos tarkastellaan laajemmin muuta kontrollia, voidaan havaita tehostuvia kontrollitoimia. Esimerkiksi julkista tilaa ja nuorten käyttäytymistä siinä on alettu valvoa aiempaa tehokkaammin.

Taulukko 4 Nuoret **virallisessa rangaistusjärjestelmässä**: viime vuosien kehityssuuntia

- Rikosoikeusjärjestelmän ja sosiaalityön yhteistyötä on lisätty.
- Rangaistusten kirjoa on lisätty (nuorisorangaistus).
- Virallisia rangaistuksia saaneiden nuorten määrä on vähentynyt, mikä johtuu osin rangaistuskäytännöstä, osin nuorten rikollisuuden vähenemisestä.
- Erityisesti vankeusrangaistuksen käyttöä on vältetty yhä enemmän.

Eri artikkelien pohjalta muodostuva kokonaiskuva vastanee hyvin todellisia yhteiskunnallisia prosesseja. Julkisen retoriikan tasolla esiintyi vaatimuksia ankaroittaa nuorten kohtelua¹; nuorten omat käsitykset muuttuivat aiempaa ankarammiksi rikollisuutta kohtaan; lastensuojelun piiriin on tullut entistä enemmän nuoria; ja nuorten todennäköisyys jäädä kiinni rikoksista lisääntyi. Sen sijaan virallista rangaistusjärjestelmää tai rangaistuskäytäntöä ei ole muutettu ankarammaksi nuorten osalta. Nuoriin kohdistuva kontrolli lisääntyi noin vuoden 1990 jälkeen rikosoikeusjärjestelmän ulkopuolella: epävirallisessa sosiaalisessa kontrollissa, lastensuojelussa, tilannetorjunnassa, erityisesti katu- jen, koulujen ja julkisten tilojen valvonnassa. Nuoriin kohdistuva, aikuisten taholta tuleva yleinen sosiaalinen kontrolli – ja nuorten itsekontrolli – on viimeisen 10–15 vuoden aikana selvästi tehostunut samalla kun rikosoikeudellisen järjestelmän ankaruus nuorten kohdalla on joko pysynyt vakaana tai hieman laskenut.

Samaan aikaan nuorten massarikollisuutta on luonnehtinut omaisuusrikosten suhteellisen voimakas väheneminen, mikä heijastaa tilannetorjunnan ja sosiaalisen kontrollin – mukaan lukien poliisin toiminnan – tehostumista. Väkivallan kehitys on ollut erilaista: poukkoilevaa, kuten henkirikoksissa, tai verraten vakaata, kuten lievemässä väkivallassa. Kummassakaan ei kuitenkaan voida nähdä yhteyttä rikosoikeudellisten rangaistusten ankaruuteen, esimerkiksi niin että rangaistuskäytännön lievetessä rikollisuus lisääntyi.

Yksi artikkeleissa esiin tulleista kiinnostavista kehityspiirteistä on rikosoikeusjärjestelmän ja sosiaalsektorin viimeaikainen lähentyminen. Siinä missä aikaisemmin lastensuojelu ja rikosoikeus ovat toimineet toisistaan selkeästi erillisinä järjestelminä omine tehtävineen, nykyään painotetaan viranomaisyhteistyötä ja niin kutsuttua moniammatillisuutta nuorten ongelmiin puuttumisessa. Sosiaalityöllinen ja rikosoikeudellinen työote ovat siis lähentymässä toisiaan. Tämä näkyy varsinkin yhdyskuntaseuraamuksissa, nuorilla erityisesti ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnassa ja nuorisorangaistuksessa, jotka pannaan toimeen vapaudessa ja normaalissa arkielämässä. Niihin sisältyy vahvoja sosiaalityön elementtejä. Yhdyskuntaseuraamuksen yhteydessä rikoksentekijää autetaan sosiaalityön keinoin, hänelle tarjotaan mahdollisuutta osallistua tutkitusti tehokkaisiin kognitiivis-behavioraalisiin ohjelmiin ja häntä neuvotaan, mistä erilaisia tukipalveluja voi saada (Lappi-Seppälä 2005, 11). Myös 1980-luvulla luotu rikosasioiden sovittelu, jota on 1980-luvulta lähtien

¹ Esimerkiksi Harrikarin mainitsema keskustelu rikosvastuun ikärajaista. Vuosituhannen vaihteeseen sijoittuneessa julkisessa debatissa oli osin kyse samoihin aikoihin ilmenneestä nuorten henkirikospiikistä, ks. luku II tässä kirjassa.

käytetty Suomessa yhtenä nuorten rikoksiin puuttumisen välineenä, on suurelta osin kuntien sosiaalitoimen alaisten sovittelutoimistojen järjestämää vapaaehtoistoimintaa.

Eräs tulevaisuuden tutkimuksen aiheita on se, miten tämä lähentyminen on onnistunut käytännön tasolla. Monesti se on tapahtunut erilaisten määräaikaisten projektien avulla. Siten tällä hetkellä ei ole olemassa kattavaa käsitystä siitä, mitä rikosoikeuden ja sosiaalityön kohtaamisen kentällä maanlaajuisesti tapahtuu. Ovatko nämä projektit onnistuneet muuttamaan käytäntöjä ja koko järjestelmää – ja mihin suuntaan? Vai ovatko ne jääneet lyhytaikaisiksi kokeiluiksi, joilla ei ole pidempiaikaisia vaikutuksia? Vai onko projektien myötä eri paikkakunnilla syntynyt erilaisia tapoja puuttua nuorten rikollisuuteen, jolloin ei voida enää puhua maan kattavasta yhtenäisjärjestelmästä? Lisääntyneen projektityöskentelyn lisäksi myös suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuristuminen on haaste järjestelmän yhtenäisyydelle. Kuinka hyvin nykyjärjestelmä ymmärtää ja kohtaa maahanmuuttajien mahdolliset erityistarpeet ja esimerkiksi maahanmuuttajanuorten mahdollisesti erityiset rikosuralle johtavat polut? Myös uudentyypisten käytäntöjen, kuten sovittelun tai alaikäisten rikosten tekijöiden puhuttelun, vaikutuksesta nuorten myöhempään rikollisuuteen tarvittaisiin lisää tietoa (Wahlin 2005).

Taulukko 5 Eräitä lupaavia toimintamuotoja nuorten rikollisuuden torjunnassa

- Varhainen puuttuminen ongelmiin (vaikuttaminen lapsen varhaisiin kasvuolosuhteisiin).
- Kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat, joissa harjoitellaan pienryhmissä käyttäytymismalleja, ajattelutapoja sekä moraalista päättelyä siten että oppimiseen liittyy tiivis palaute.
- Koko kouluyhteisöä koskevat toimintamuodot.
- Tulevaisuudessa eri rikosentorjuntaohjelmista tulisi saada kokeelliseen asetelmaan nojaavaa vaikuttavuustietoa, ja hankkeiden rahoittamiseen olisi liitettävä vaikuttavuusarvioinnin rahoitus.

Puuttumisen velvoite ja sen kritiikki

Tutkimuksen ja tutkijoiden tehtävään ja rooliin kuuluu kriittinen suhtautuminen kulloinkin vallalla oleviin ajattelutapoihin. Niinpä tässä teoksessa Timo Harrikari on esittänyt kriittisen aikalaisanalyysin, joka kohdistuu muun muassa edellä mainittuihin suuntauksiin: varhaiseen puuttumiseen, tilannetorjunta-

taan ja vaatimukseen, että rikosentorjuntaohjelmien tehokkuus olisi arvioitava tieteellisesti. Äärimmäisenä uhkakuvana hän pohtii, onko maamme siirtymässä pohjoismaisesta lastensuojelumallista ns. oikeusmalliin, jossa rikosoikeuden merkitys olisi keskeisempi.

Myös Kuulan, Pittsin ja Marttusen toteuttama – ja käynnissä oleva – tutkimus suomalaisesta kontrollijärjestelmästä on mielenkiintoinen. Suomessa rikoksia tehneitä nuoria on hyvin vähän vankiloissa, mutta heitä näyttäisi löytyvän lisää muista suljetuista laitoksista. Kirjoittajat toteavat, että vapauden riistoa vältetään rikosoikeusjärjestelmässä, mutta ei niinkään sosiaali- ja terveydenhuollossa. 1960-luvulla Suomessa kritisoitiin hoitoideologian käyttöä mm. nuorten rikosten käsittelyssä ”pakkoauttamisena” (Eriksson 1967). Kritiikistä huolimatta suomalainen tapa suhtautua nuoriin lainrikkajiin näyttäisi pysyneen luultua enemmän hoitoon painottuneena.

Kuten totesimme, näkemykset rikollisuuden syistä ja siihen kohdistuvista toimenpiteistä kietoutuvat usein yhteen. Juuri tämä seikka tekee aihepiirin alttiiksi ristiriidoille ja kiistoille. Esimerkiksi osa tähän antologiaan kirjoittaneista tutkijoista pitää varhaista puuttumista tehokkaana keinona ehkäistä nuorisorikollisuutta, mutta toiset varoittavat siihen liittyvästä leimaamisen vaarasta; suhtautuminen nuoreen mahdollisena rikollisena voi pahimmillaan toimia itseään toteuttavana ennusteena. Näissä painotuksissa lienee kyse melko perustavista näkökulmien, kysymyksenasettelujen ja tiedonintressien eroista. Osa tutkijoista käsittelee rikollisuutta käytännönläheisesti: miten voimme torjua rikoslajia x olosuhteissa y käyttäen menetelmää z , joka on arvioitu kokeellisessa tutkimusasetelmassa ja todettu tehokkaaksi. Toiset tutkijat taas asettuvat tämän kysymyksenasettelun ulko- tai yläpuolelle, kysyen, minkälaisesta yhteiskunnallisesta ilmiöstä tai aikakaudesta on kyse, kun puhutaan rikoksen torjunnasta ja sen perustamisesta näyttöön. Kun kysymyksenasettelut ovat erilaisia, vastauksetkin ovat erilaisia.

Kontrollin tutkimuksen ja sen kritiikin taustalla voi olla eettinen dilemma, johon tutkimus ei pysty tarjoamaan yksiselitteistä ratkaisua. Jos yksittäinen nuori on suurissa vaikeuksissa, tai hänen perheensä elämän olosuhteet ovat vaikkapa päihteiden väärinkäytön johdosta sietämättömät, yksittäinen viranomaisella on velvollinen puuttumaan tilanteeseen ja auttamaan nuorta. Tuskinpa edes vakaumuksellinen leimaamisteoreetikko voisi antaa suositusta, että tällaisessa todellisessa tilanteessa yhteiskunnan olisi pidättäydyttävä puuttumisesta ja auttamisesta. Käytännön toimijoiden näkökulma, jossa käsillä oleva yksittäistapaus hallitsee näkökenttää, voi siten olla etäällä yhteiskunnallisia yleistrendejä erittelevän tutkijan näkökulmasta. Toisaalta yleisten hallinnan

trendien tutkimus ja kritiikki on välttämätöntä. Näiden seikkojen toteaminen ei merkitse kummankaan suhtautumistavan arvostelua.

Kiista tilannetorjunnasta

Toisena esimerkkinä voi mainita rikollisuuden tilannetorjunnan, joka on saanut laajaa hyväksyntää myös suomalaisessa rikosten ennaltaehkäisyssä, mutta johon monet tutkijat suhtautuvat kriittisesti. Kuten Jukka Savolainen toteaa artikkelissaan, tilannetorjunta perustuu yhdelle keskeiselle rikollisuuden selitysmallille, niin kutsutulle rutiinitoimintojen teorialle. Sen mukaan toteutuakseen rikos edellyttää (1) valvomattoman tilan tai tilanteen, (2) sopivan uhrin ja (3) motivoituneen tekijän. Tästä perusmallista lähtien rikoksia voidaan torjua vaikuttamalla juuri näihin kolmeen tekijään. Valvontaa voidaan lisätä vaikkapa kameravalvonnalla, katuvalaistuksella, arkkitehtuurilla ja yhdyskuntasuunnittelulla. Sopivien uhrien määrää voidaan vähentää esimerkiksi neuvomalla ihmisiä välttämään vaarallisia paikkoja ja vuorokaudenaikoja, tai toteamalla, että ei kannata liikkua vahvasti päihtyneenä yksin pimeissä puistoissa. Motivoituneiden rikosentekijöiden määrää voidaan vähentää vaikkapa toimin, joilla estetään tai rajoitetaan ei-toivottujen henkilöiden oleskelua julkisilla paikoilla, esimerkiksi kauppakeskuksissa tai metroasemilla.

Tämä teoria ja siihen perustuva toimintamalli ovat linjassa suomalaisen kriminaalipoliittisen ajattelun kanssa. Siinä rikosoikeutta pidetään viimesijaisena keinona ja rikollisuuteen on ensisijaisesti puututtava muilla tavoilla, esimerkiksi sosiaalipreventiolla ja tilannetorjunnalla. Lisäksi tilannetorjunta nauttii todennäköisesti laajojen kansalaispiirien kannatusta: ihmiset yleensä pitävät siitä, ettei heidän kodeissaan, työmatkansa varrella ja julkisissa tiloissa tapahdu rikoksia ja muuta häiriökäyttäytymistä (tästä ks. esim. Koskela & Tuominen 2003). Onko tutkija tekopyhä, jos hän arvostelee tavallisen kadunkulkijan halua lisätä kadun turvallisuutta ja kontrollia? Sosiologi Timo Kopomaa on kommentoinut tätä kysymystä tutkiessaan poikkeavien yksilöiden kontrollointia ja asemaa julkisessa tilassa:

Jalkakäytävätason turvallisuutta uhkaavat kohtaamiset saattavat jäädä tutkijalta ”empatiaharhan” myötä tavoittamatta, vaikka oma arkikokemus osoittaa, että erilaisuus ja poikkeavuus saattavat ärsyttää tilanteissa, joissa ne leikkaavat omaa yksityisyyden piiriä. Näin siis hyvis-
tä kirjoituksista huolimatta. (Kopomaa 2001, 59.)

”Empatiaharhalla” Kopomaa viittaa siihen, että tutkijan tottumuksiin voi kuulua asettuminen poikkeavien puolelle yleisesti; mutta sama voi olla vaikeaa, jos poikkeavuus tulee omalle pihalle tai samalla metropenkille. Hänen kommenttinsa liittyy keskusteluun julkisen tilan valvonnasta, ei siis keskusteluun rikosseuraamusten ankaruudesta. Nämä ovat kaksi eri sosiaalisen kontrollin ulottuvuutta. On täysin mahdollista kannattaa julkisen tilan lisääntyvää valvontaa ilman, että kannattaa virallisseuraamusten ankaroittamista. Toisaalta tilannetorjunnalla voi olla vaikutusta kansalaisten oikeusmielipiteisiin. Turvattomuus ja epäsiisteys voivat nimittäin johtaa rikoksen pelkoon ja siihen, että kansalaiset vaativat yhä ankarampaa suhtautumista vaikkapa juuri nuoriin rikoksentehtäjiin. Siksi tilannepohjainen rikosentorjunta voi ehkäistä paitsi rikoksia myös tunnepohjaisia reaktioita, jotka johtaisivat lyhytjännitteisiin ja epätarkoituksenmukaisiin ratkaisuihin.

Kriitikot pitävät tilannetorjuntamallia merkinä riskipolitiikan ja puuttumisen kulttuurin noususta suomalaisessa ajattelussa. Esimerkiksi Harrikari kritisoi mallia pyrkimyksestä nuorten inkapasitaatioon (eristämiseen) ja näkee sen osoitukseksi siitä, että nuorisorikollisuus ollaan määrittelemässä yhteiskunnan turvallisuusongelmaksi, kun aikaisemmin se nähtiin oireeksi yksilön muista sosiaalisista ongelmista. Nyt koko lapsiväestöä hallinnoidaan sellaisilla toimenpiteillä, jotka aiemmin kohdistuivat vain ongelmalliseksi katsottuun vähemmistöön. Esimerkkinä hän mainitsee keskustelun nuorille asetettavista kotiintuloajoista ja ”ulkonaliikkumiskielloista”. Kriitikot ovat myös perustellusti nostaneet esiin tärkeän kysymyksen: onko panostaminen nuorten julkisten tilojen kontrolliin ilmaus siitä, että muita rikosten ennaltaehkäisykeinoja ei enää haluta tai voida harjoittaa (esimerkiksi hyvinvointivaltiollista tulonjakopolitiikkaa).

Myös tilannetorjuntaa koskevissa kiistoissa näyttäisi siis osin olevan kysymys näkökulmien ja kysymyksenasettelujen erilaisuudesta. Kadun ja yksittäisen kansalaisen näkökulma on eri kuin sellaisen kritiikin, jossa toimenpiteet nähdään yleisten yhteiskunnallisten trendien ilmauksina. Jälleen on todettava, että molemmilla näkökulmilla on paikkansa ja tärkeä roolinsa. Niiden välistä jännitettä tuskin pystytään purkamaan tai poistamaan.

Tässä kokoomateoksessa ei ole haluttu antaa valmiiksi pureksittuja vastauksia edellä kuvatun kaltaisiin jännitteisiin, vaan erilaisille näkemyksille on annettu tilaa. Kuten johdannossa totesimme, tarkoituksena on ollut tarjota lukijalle näkökulmia oman ajattelun ja mielipiteiden virittämiseksi koskien nuorten rikollisuuden ja sen kontrollin ulottuvuuksia.

Tämän kirjan artikkelit eivät ole moniäänisyydessään tyhjentävä kuvaus nuorisorikollisuudesta ja sen kontrollista Suomessa. Monia kirjan aihepiirejä tutkitaan parhaillaan monella eri tieteenalalla ja erilaisin menetelmin. Odotettavissa on syventäviä analyyseja niin rikos- ja lastensuojelujärjestelmien toiminnasta nuorisorikollisuuden käsittelyssä, nuorten maahanmuuttajien asemasta rikosten tekijöinä, alkoholin osuudesta nuorten väkivaltaan, ja monia muita kiinnostavia tutkimuksia. Tutkimus on eräs tärkeä väline tuottamaan näkökulmia poliittiseen keskusteluun, joka on Suomessa ollut tähän saakka suhteellisen maltillista moniin muihin maihin verrattuna. Silti rikosuutisoinnin massiivinen lisääntyminen voi ennakoida tilanteen olevan tulevaisuudessa erilainen. Tähän haasteeseen myös tutkimuksen – ja tutkimuksen rahoittajien – on hyvä valmistautua.

Tulevaisuuden haasteita

Käsitlemme lopuksi eräitä nuorisorikollisuuden tutkimuksen tulevia haasteita. Ensin tarkastelemme tutkimuksen *välineisiin* liittyviä ongelmia, lähinnä seurantajärjestelmien tarpeita ja ongelmia. Lopuksi nostamme esiin eräitä tutkimuksen *aiheisiin* liittyviä tulevaisuuden haasteita.

Piilorikollisuuden ongelma

Jos halutaan tietää, kuinka paljon rikoksia tehdään, ensimmäinen luonteva ajatus voisi olla: kysytään poliisilta. Ja kun halutaan tietää isompien alueiden tai koko maan rikoksista, voidaan katsoa poliisitilastoa. Poliisitilasto sisältää kuitenkin vain ilmi tulleet teot eli niin sanotun *ilmirikollisuuden*. Sen ulkopuolelle jää paljon rikoksia: niin sanottu *piilorikollisuus* koostuu kaikista rikoksista, jotka syystä tai toisesta eivät tule poliisin tietoon. Jos halutaan tietää *kokonaisrikollisuuden* kehityksestä, on tunnettava sekä ilmirikollisuuden että piilorikollisuuden kehitystä.

Poliisin tietoon tulleen rikollisuuden tasossa ilmenevät muutokset voivat johtua rikosten määrän muutoksista. Tämän tärkeän tekijän lisäksi poliisitilastoihin vaikuttavat mm. rikoslain muutokset, uhrien ja muiden alttius ilmoittaa rikoksista poliisille, poliisikontrollin tehokkuus ja kohdentaminen sekä mahdolliset muutokset ilmi tulleiden tekojen rekisteröinnissä, kirjaamisalttiudessa ja laskennassa (Rüther 2001, 297). Näistä syistä on välttämätöntä, että päätök-

sentekijöiden käsitykset nuorten rikollisuuden kehityksestä eivät perustu yksinomaan poliisitilaston seuraamiseen. Tilastotietojen lisäksi tarvitaan kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmiä, jotka yleensä perustuvat kyselymenetelmään (uhritutkimukset ja itse ilmoitetun rikollisuuden tutkimukset). Suomessa on 1900-luvun loppupuolella alettu rakentaa säännöllisiin kyselyihin perustuvia kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmiä. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa vuonna 1980 aloitetut kansalliset uhritutkimukset. Seuraavassa kuvaamme hieman tarkemmin nuorten kokonaisrikollisuuden tutkimusta.

Nuorten kokonaisrikollisuuden seuranta

Nuorten rikoskäyttäytymisessä piilorikollisuuden osuus on huomattava: valtaosa teoista jää ilmi tulematta. Kyse ei ole vain siitä, että teot eivät tule poliisin tietoon ja sitä kautta tilastoon, vaan tekojen kokonaismäärä ei tule minkään tahon tietoon. Jos nuorten kokonaisrikollisuudesta halutaan muodostaa oikeasuhtaista kuvaa, on käytettävä myös kyselymenetelmää.

Vuonna 1995 aloitetun kansallisten nuorisoriikollisuuskyselyjen tutkimus-sarjan tuloksia on esitelty laajasti tässäkin teoksessa (luku I). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos käynnisti järjestelmän, ja laitos on myös kaikkina mittausker-toina rahoittanut pääosan aineisto- ja tutkimuskustannuksista. Järjestelmää ei kuitenkaan olisi syntynyt, ellei opetusministeriö olisi tukenut mittauksia osarahoituksella. Vuoden 2004 mittaukseen ministeriö ei enää myöntänyt rahoitusta. Käytännössä tämä tarkoittaa, että mittauksen jatko on epävarmaa.

Toinen 1990-luvun innovaatio oli opettajauhritutkimus, jonka Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos käynnisti niin ikään vuonna 1995. Se toteutettiin 1995 ja 1997 kansallisesti Opetushallituksen tuella ja 1998 Helsingissä kaupungin opetusviraston tilauksesta. Tämän jälkeen mittauksia ei ole rahoituksen puuttuessa voitu toistaa.

Molemmat edellä mainitut seurantajärjestelmät ovat paitsi yleisiä rikollisuuden osoittimia myös ja erityisesti koulun turvallisuustilanteen osoittimia. Niiden avulla voidaan seurata koulun rikollisuuskehitystä, turvallisuutta ja arvioida lainsäädännön turvallisuustavoitteiden toteutumista sekä oikeuskasvatuksen tuloksellisuutta.

Rikollisuus- ja turvallisuusilmiöt tarvitsevat omat seurantajärjestelmänsä, koska ne ovat moniulotteisia, laaja-alaisia, ja koko ajan monipuolistuvia ilmiöitä. Toiseksi ilmiöön kohdistuu koko ajan laaja huomio. Kolmanneksi tulevaisuudessa rikollisuusilmiön laadulliset muutokset tekevät rikos- ja oikeus-

tiedon asemasta entistä keskeisemmän rikosten torjunnassa – viittaamme muun muassa tietokonerikollisuuteen ja tekijänoikeuskysymyksiin.

Rikollisuuden osoitinjärjestelmien rahoituksen pulmana on ollut se, että ne putoavat tiederahoituksen ja hallintonselvitysten väliseen mustaan aukkoon. Puhtaat tiederahoitajat oudoksuvat niitä, koska ne ovat ”epäteoreettisia” ja haiskahtavat tilastotoimelta. Hallinto taas oudoksuu niitä, koska ne vaikuttavat perustutkimukselta. On kuitenkin syytä huomioida, että kertyessään seuranta-järjestelmien aineistot muodostavat sekä harjoitetun politiikan onnistumisen osoittimen että ainutlaatuisen tietopohjan akateemisen perustutkimuksen käyttöön.

Kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmissä on nimenomaan kysymys seurannasta. Siksi toiminnan tulisi olla pitkäjänteistä. Sinä päivänä kun jotain ikävää sattuu, ja asia nousee lööppiaiheeksi, ei ehditä tuottaa uutta tietoa tai perustamaan seurantaa.

Nuorten rikollisuus tietoyhteiskunnassa

Edellä totesimme, että tutkimusten mukaan nykyiset 15–16-vuotiaat nuoret ovat selvästi lainkuuliaisempia kuin samanikäiset nuoret kymmenen vuotta sitten. Tämä johtuu paljolti perinteisen omaisuusrikollisuuden vähenemisestä, siis varastamisen ja vahingontekojen vähenemisestä. On kuitenkin mahdollista, että kyse ei niinkään ole nuorten rikoskäyttäytymisen yleisestä vähentymisestä, vaan siirtymisestä erilaisiin tekoihin. Esimerkiksi Internetissä tai muuten tietokoneen avulla tehdyt rikokset ovat ehkä lisääntyneet ja samalla korvanneet perinteisiä rikoksia nuorten rikosrepertuaarissa.

Tietokonerikollisuudessa tilastoidun rikollisuuden osuus on erittäin todennäköisesti hyvin pieni: kyse on valtaosin piilorikollisuudesta. Siksi ilmiön selvittämisessä painopiste on kyselyihin nojaavissa osoitinjärjestelmissä. Toistaiseksi sen paremmin Suomen kuin Ruotsinkaan nuorisoriikollisuuskyselyissä ei ole ollut kysymyksiä Internet- ja tietokonerikoksista. Keväällä 2005 eräällä Helsingin yläasteella testattiin uudentyyppistä tutkimuslomaketta, jossa 15–16-vuotiailta nuorilta kysyttiin: ”Oletko tehnyt viimeisen 12 kuukauden aikana tietokonetta käyttäen (esimerkiksi Internetissä) teon, jonka olet tekoa tehdessäsi tiennyt tai arvellut laittomaksi?” Testiin osallistui 86 nuorta, jotka täyttivät lomakkeen nimettömästi. Heistä joka neljäs (24 %) vastasi tehneensä edeltävän vuoden aikana kysytyn kaltaisen teon. Pojilla osuus oli 37 prosenttia ja työillä 15 prosenttia. Lomakkeen testaamisen yhteydessä saatuja tuloksia

on arvioitava erittäin varovaisesti, eikä tuloksia voi yleistää. Moni nuori on voinut arvella syyllistyneensä rikokseen, vaikka on tehnyt laillisen teon. Internetiin ja tekijänoikeuksiin liittyvä sääntely on vaikeaselkoista ja muutoksen tilassa. Ei ihme, jos nuorten on vaikea tietää, onko esimerkiksi musiikin imuroiminen omaan käyttöön laillista vai laitonta.

Syksyllä 2005 Helsingin kutsunnoissa testattiin uudentyyppistä lomaketta, joka on tarkoitettu 18-vuotiaiden nuorten miesten rikosuhrikokemusten ja rikollisuuden mittaamiseen. Kyselyyn vastasi 153 helsinkiläistä nuorta miestä. Heiltä kysyttiin, ”oletko kopioinut Internetissä musiikki- tai elokuvatiedostoja ja jakanut niitä luvattomasti (esimerkiksi vertaisverkossa) monille sellaisille henkilöille, joita et ole koskaan tavannut?”. Kysymys oli pyritty muotoilemaan siten, että kuvatun teon piirteet täyttäsivät rikoksen tunnusmerkistön. Vastanneista miehistä 70 prosenttia ilmoitti elämänsä aikana tehneensä tuollaisen teon. Tämänkin koetutkimuksen tuloksia on tarkasteltava vahvoin varauksin: näyte ei ole edustava eikä tulosta voida yleistää. Silti tulos viittaa siihen, että kysymyksen kuvaama toiminta on yleistä nuorten parissa. Tarkempaa tietoa saadaan syksyn 2006 kutsunnoissa tehtävässä varsinaisessa tutkimuksessa.²

On siis mahdollista, että nuorten lisääntyvä lainkuuliaisuus ilmentää osin rikoskäyttäytymisen siirtymistä ja muuntumista uuden tyyppiseksi rikollisuudeksi. Tästä mahdollisuudesta huolimatta perinteisen varkaus- ja vahingontekorikollisuuden väheneminen on itsessään tärkeä ja huomion arvoinen yhteiskunnallinen muutos. Nuorten perinteinen omaisuusrikollisuus tapahtuu nimittäin usein julkisessa tilassa: kaupoissa, kouluissa, kauppakeskuksissa ja katutallassa. Nuorten omaisuusrikollisuuden väheneminen julkisessa tilassa on varsin myönteinen kehityssuunta.

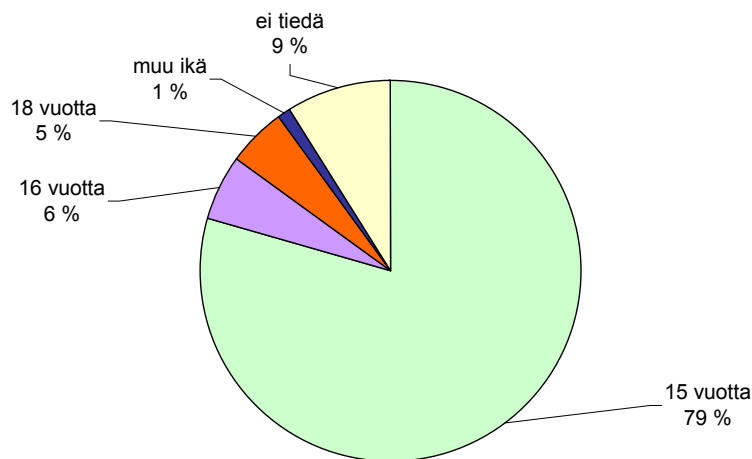
Oikeustieto informaatioyhteiskunnassa

Edellä kävi ilmi, että on vaikeaa muotoilla kysymystä, joka mittaisi kunnolla Internetissä tapahtuvia tekijänoikeusrikoksia. Myös nuorten on todennäköisesti vaikeaa arvioida, missä laillisen ja laittoman toiminnan raja kulkee näillä uuden tekniikan alueilla. Oikeustiedon tutkimusta tarvittaisiin lisää.

Rikosvastuun ikäraja on Suomessa 15 vuotta. Vuoden 2004 nuorisoriikollisuuskyselyssä oli tätä koskeva oikeustietokysymys: nuorilta kysyttiin, mikä on

² Kiitämme informaattikko Ville Hinkkasta, joka laati koetutkimuksessa käytetyn kysymyksen, ja tutkija Venla Salmea, joka on analysoinut koetutkimuksen tulokset.

maassamme rikosvastuun ikäraja. Kun muistetaan, että tutkitut yhdeksäsluokkalaiset olivat tutkimushetkellä juuri päättämässä peruskoulua, voisi odottaa, että tällainen varsin perustava kansalaistieto olisi ollut kaikkien hallussa. Lisäksi kaikki vastaajat olivat 15–16-vuotiaita eli he olivat itse tulleet rikosvastuun piiriin melko hiljattain. Saatujen vastausten jakauma on esitetty alla olevassa kuviossa.

Kuvio 1 Peruskoulun yhdeksännen luokan oppilaiden vastaukset kysymykseen ”mikä on Suomessa rikosvastuun ikäraja?” vuonna 2004 (N=6 279)

Viidennes yhdeksäsluokkalaisista ei tiennyt oikeaa vastausta (kuvio 1). Yleisimmät väärät vastaukset olivat 16 ja 18 vuotta. Koska aiempia vastaavia mittauksia ei ole tehty, kehityksen suuntaa on mahdotonta arvioida. Sitä, että lähes neljä viidesosaa tiesi oikean vastauksen, voidaan pitää hyvänä tuloksena – tai vastaavasti voidaan valitella, että joka viides ei peruskoulun päättöluokalla tiedä rikosvastuun ikärajaa. Ehkä voidaan maltillisesti arvioida, että peruskoulun oikeuskasvatus ei ole ainakaan vielä onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla.

Sama oikeustietokysymys esitettiin myös edellä mainitussa, syksyllä 2005 tehdyssä kutsuntatutkimuksen lomakkeen testauksessa. Koetutkimukseen osallistuneista 153 kutsuntaikäisestä nuoresta miehestä 77 prosenttia tiesi, että rikosvastuun ikäraja on maassamme 15 vuotta. Tulos oli siis hieman huonompi kuin peruskoulun päättöluokkalaisilla. 71 prosenttia tiesi, että Suomessa ei saa olla sukupuoliyhteydessä alle 16-vuotiaan kanssa. 61 prosenttia tiesi, että ratti-

juopumuksen raja on 0,5 promillea. Rikosvastuun ikäraja on siis paremmin tiedossa kuin nämä oikeusjärjestyksen piirteet.

On mahdollista, että osa suomalaisnuorista tuntee elokuvista ja televisiosta tutun amerikkalaisen rikosoikeusjärjestelmän piirteitä jopa paremmin kuin suomalaista oikeudenkäyttöä. Esimerkiksi poliisin kanssa tekemisiin joutunut suomalaisnuori saattaa pyytää poliisia ”lukemaan oikeudet” tai vedota ”oikeuteensa yhteen puhelinsoittoon” (Grönfors & Hirvonen 1990, 32), niin kuin elokuvissa tehdään. Samalla tekninen kehitys on luonut oikeustiedon kannalta harmaita alueita, esimerkiksi Internetin, jossa oikeuskasvatukselle olisi ilmeinen tarve. Tulevaisuudessa tarvitaankin lisää tutkimusta, jossa tarkastellaan nuorten oikeustietoa, oikeusmielipiteitä ja oikeuskasvatuksen asemaa nyky-yhteiskunnassa. Tällainen tutkimustieto muodostaa osaltaan pohjaa uusien rikollisuusilmiöiden torjunnalle.

Erilaisista lähestymistavoista...

Nuorisorikollisuuden vaihtelun selittämisessä voidaan erottaa joukko suuntauksia tai tutkimusohjelmia, joiden kysymyksenasettelut ja näkökulmat ovat erilaisia, mutta toisiaan täydentäviä. Palaamme lopuksi vielä kokoavasti tutkimuksen piirissä erottuviin keskeisiin lähestymistapoihin. Esitellyt paradigmat tai traditiot ovat kaikki edustettuina tämänhetkisessä suomalaisessa nuorisorikollisuuden tutkimuksessa.

(1) *Rikosten määrässä tapahtuvien muutosten selittäminen aggregaattitasolla.* Tässä on kyse rikollisuuden määrän muutosten selittämisestä ja tulkinasta. Usein viitataan rakenteellisiin, kulttuurisiin, taloudellisiin ja väestörakenteellisiin tekijöihin. Myös tilaisuusrakenteessa tapahtuvat muutokset selittävät usein rikoskäyttäytymisen määrässä tapahtuvia muutoksia ilman että yksilöiden rikosmotivaatio välttämättä samalla muuttuisi. Edellä mainittujen kokonaisrikollisuuden osoitinjärjestelmien tuottamat kuvailevat tiedot rikoskäyttäytymisen määrästä selitetään usein juuri näiden mekanismien kautta. Niissä voidaan nimittäin havaita joskus melko nopeitakin muutoksia rikoskäyttäytymisen yleisyydessä. Jos esimerkiksi nuorten myymälävarkaudet vähenevät muutaman vuoden jaksolla merkittävästi, on epätodennäköistä, että ilmiö selittyy ainakaan kokonaan yksilötekijöillä. Todennäköisempää on, että tilaisuusrakenteeseen, erityisesti valvontaan ja sosiaaliseen kontrolliin liittyvät tekijät ovat johtaneet varastamisen vaikeutumiseen ja sitä kautta vähenemiseen. Myös nuorisokulttuurissa tapahtuvat muutokset voivat selittää suhteellisen

nopeita muutoksia nuorten rikoskäyttäytymisen määrässä ja piirteissä (Kivi-vuori 2005). Tutkimus, jossa tarkastellaan alkoholin kokonaiskulutuksen ja saatavuuden muutosten yhteyttä rikoskäyttäytymisen muutoksiin, edustavaa niin ikään aggregaattitason selittämistä (Sirén & Lehti 2006). Tilaisuusrakenne- ja alkoholiselityksiä voitaneen pitää varsin vahvoina selittämisen paradig-moina suomalaisen kriminologian piirissä, joskin nuorten kohdalla tarvittaisiin lisää tutkimusta alkoholin ja rikoskäyttäytymisen yhteydestä. Tällöin tutki-muksen tulisi valottaa toisaalta alkoholin käyttöä rikollisuuden syynä, toisaalta alkoholin ja rikollisuuden yhteyttä kulttuurisena ilmiönä.

Toisaalta voidaan tutkia sitä, miksi yksilöiden rikosalttius vaihtelee. Yksi-lökohtaisten syiden vaikutus alkaa jo ennen syntymää, yksilön perimästä. Näi-tä vaikutuksia tutkiva (2) *käyttäytymisgenetiikka* on viime vuosina kokenut jonkinasteisen renessanssin sekä kansainvälisesti että Suomessa (Vierikko ym. 2003 ja 2004). Alan tutkimusten perusteella arvioidaan, että antisosiaalinen käyttäytyminen selittyy osin perityn temperamentin kautta, joskin perittyjen alttiuksien vuorovaikutus ympäristötekijöiden kanssa on kompleksinen (Kelti-kangas-Järvinen 2006; Jokela, tämä teos). Näyttää esimerkiksi siltä, että tietyllä temperamentilla varustetut yksilöt voivat hakeutua ympäristöihin, jotka avaavat rikostilaisuuksia tai käynnistävät rikollisuuden sosiaalista oppimista. Niinpä esimerkiksi usein havaittu rikosalttiuden korrelaatio kavereiden rikolli-suuden kanssa ei johdu vain siitä, että yksilö oppii kavereiltaan rikoskäyttä-ytymistä, vaan myös siitä, että samanlaisilla yksilökohtaisilla alttiuksilla varus-tetut yksilöt hakeutuvat toistensa kavereiksi.

(3) Myös *varhaisten ympäristövaikutteiden rooli* rikoskäyttäytymisen selit-tämisessä on ollut tutkijoiden mielenkiinnon kohteena viime vuosina. Ympä-ristövaikutteet alkavat jo ennen lapsen syntymää. Esimerkiksi äidin päihteiden käyttö lisää syntyvän lapsen rikosalttiutta – näitä vaikutuksia on tässä teokses-sa esitelty Jaana Haapasalon luvussa. Syntymän jälkeisten ympäristöolojen vaikutus rikosalttiuteen toteutuu vuorovaikutuksessa yksilön temperamentin ja tilaisuusrakenteen kanssa. Suomessa Lea Pulkkinen pitkäaikaiseen seurantaan perustuva tutkimushanke *Jyväskylä Longitudinal Study of Personality and Social Development* on tuottanut paljon merkittävää tietoa rikosalttiutta lisää-vistä ja siltä suojaavista tekijöistä. Esimerkiksi varhaiset perheolosuhteet nou-sevat myöhempää rikoskäyttäytymistä selittäväksi tekijäksi. Lapsikeskeinen vanhemmuus, hallitut juomatavat, lasten valvonta ja ruumiillisista rangaistuk-sista pidättyminen lisäävät lasten sopeutumista yhteiskunnan normeihin (esim. Pulkkinen ym. 2002). Samankaltaisia tuloksia on saatu myös toisessa suoma-laisessa pitkittäistutkimuksessa, jossa todettiin myös runsaan televisioväkival-

lan katselun olevan myöhemmän rikollisuuden riskitekijä (Viemerö 1997). Eri riskitekijöiden kasaantuminen samoille yksilöille lisää edelleen heidän alttiuttaan rikoskäyttäytymiseen.

Ympäristövaikutteet eivät rajoitu tai pääty varhaiseen lapsuuteen, vaan ne jatkuvat nuoruuden aikana ja myös aikuisuudessa. Suuri osa perinteisten (4) *sosiologisten rikollisuusteorioiden* kirjosta liittyy karkeassa jaottelussa näiden ympäristövaikutteiden erittelyyn. Sosiaalinen oppimisteoria korostaa rikollisuuden tekotapojen ja rikollisuudelle suotuisten määritelmien oppimista vertaisryhmissä ja muista lähteistä. Kontrolliteoreettinen tutkimus on osoittanut, että yksilöiden sitoutuminen perinteisiin instituutioihin kuten työhön ja parisuhteeseen vähentää heidän rikollisuuttaan. Paineteoreettinen tutkimus on osoittanut, että perheiden köyhyys lisää rikosalttiutta varsinkin heikentämällä vanhempien kykyä ja/tai halua kontrolloida lapsiaan. Leimaamisteoreettinen tutkimus on osoittanut, että ankarat rikosseuraamukset lisäävät myöhemmän rikollisuuden riskiä.

Näitä vaikutuksia on havaittu tai havainnollistettu myös suomalaisessa kriminologisessa tutkimuksessa, vaikka parhaimpiin aineistoihin nojaavat tutkimukset ovatkin yleensä ulkomaisia. Yleisenä kriminologian kehityspiirteenä tällä saralla onkin ollut, että tutkimuksissa on haluttu vakioda yksilökohtaisten ominaisuuksien vaikutus tutkittaessa sosiaalisten syiden roolia (Salmi & Kivivuori 2006). Tyypillisillä poikkileikkausaineistoilla päästään tilastollisten menetelmien ja teoreettisen tulkinnan avulla vain tiettyyn pisteeseen. Siksi rikoskäyttäytymistä selittävissä tutkimuksissa yhtenä haasteena onkin aineistojen laadun kohottaminen, erityisesti siirtyminen poikkileikkaukselyistä pitkittäisaineistoihin sekä asetelmiin, joissa yksilöalttiuden ja ympäristöolojen välistä vuorovaikutusta voidaan tutkia. Rikoksantorjunnan ja ylipäättään erilaisten toimenpiteiden arvioinnissa olisi syytä käyttää mahdollisuuksien mukaan kokeellisia asetelmia (ks. Jukka Savolaisen luku tässä teoksessa).

Edellä kuvatut neljä nuorisoriikollisuuden tutkimuksen lähestymistapaa liittyvät kaikki tavalla tai toisella rikoskäyttäytymisen vaihtelun selittämiseen, olipa kyse aggregaattitasoisesta vaihtelusta ajassa ja paikassa tai yksilöiden välisen rikosalttiuden vaihtelusta. Niissä on siten kyse rikollisuuden tutkimisesta käyttäytymisenä (behaviour). Yhtä tärkeän kysymyksenasettelun muodostaa (5) *rikollisuuden tutkiminen merkityksellisenä toimintana* (action). Mikä on rikoksen merkitys niille nuorille itselleen, jotka tekevät rikoksia? Miten he kokevat toimintansa? Mistä kulttuurisista traditioista he ammentavat sanastoja tai tulkintakehyksiä, joiden avulla he tekevät toimintansa mielekkääksi itselleen ja muille? Näihin tärkeisiin kysymyksiin vastaa kulttuurinen krimino-

logia monissa muodoissaan (Honkatukia ym., tämä teos). Usein kulttuuriseen kriminologiaan liittyy vahva konfliktiteoreettinen ulottuvuus: se, mikä määrittellään kielletyksi ja sallituksi, on yhteiskunnassa ikään kuin jatkuvan neuvotteluprosessin tulos. On tärkeää tutkia nuorten omia käsityksiä niin rikosten tekemisestä kuin rikosten uhriksi joutumisesta, jotta aikuisyhteiskunnan määrittelyjä ei otettaisi annettuina. Jako selittävään ja ymmärtävään tutkimukseen ei ole – eikä sen tarvitse olla – yksiselitteinen tai poissulkeva. Esimerkiksi kriminologiassa neutralisaatioteoria eli rikollisten selittelytapojen tutkimus seisoo toisella jalalla selittämisen ja toisella jalalla kulttuurisen kriminologian puolella.

Rajojen ylittämiseen...

Kirjoitimme tämän teoksen aluksi, että yhtenä kirjan tavoitteena oli perinteisten rajojen rikkominen ja erilaisten näkökulmien välisen vuoropuhelun ja rinnakkainelolon tukeminen. Kriminologia on monitieteinen tieteenala, jonka yhtenäisyys syntyy tutkimuskohteen samuudesta, ei menetelmän, koulukunnan tai tradition ykseydestä. Siksi sen puitteissa on erityisen hyvät edellytykset rakentaa tieteenalakulttuurien välisiä siltoja. On luontevaa päättää tämä teos palaamalla sillanrakentamisen teemaan. Tällä hetkellä näyttäisi olevan sekä tarvetta että edellytyksiä lisätä kriminologian vuorovaikutusta kahteen suuntaan: toisaalta suhteessa yksilökäyttäytymistä tutkiviin tieteisiin, toisaalta suhteessa nuorisotutkimuksen kulturalistiseen traditioon.

Luonnontieteellistä, psykologista ja toisaalta yhteiskuntatieteellistä tieteenalakulttuuria voi erottaa jo se, että samoista ilmiöistä puhutaan eri sanoilla. Tällöin ei aina ehkä edes huomata, että tutkitaan samaa asiaa. Psykiatrian ja psykologian piirissä saatetaan käyttää esimerkiksi sellaisia käsitteitä kuin käyttäytymishäiriö, antisosiaalinen persoonallisuushäiriö, ulkoistava käyttäytyminen, tarkkaavaisuus- ja hyperaktiivisuushäiriö, psykososiaalinen sopeutuminen ja aggressio. Kun lukee näitä ilmiöitä tutkivia julkaisuja, voi usein paljastua, että psykiatristen ja/tai psykologisten käsitteiden kuvaamia ilmiöitä on mitattu rikoslain tai alemmantasoisten normien rikkomisella. Esimerkiksi teoreettisen termin ”käyttäytymishäiriö” (conduct disorder) empiirinen vastintermi voi olla väkivaltaisuus ja varastaminen. Tutkimukset voivat siis testata rikoskäyttäytymisen selitysteoriaa, jota sosiologit ovat tottuneet pitämään sosiologisena rikollisuusteorianana (esim. köyhyyden vaikutus rikoskäyttäytymiseen). Tällöin tutkimus on rikoskäyttäytymisen selittämisen näkökulmasta

arvokas riippumatta siitä, halutaanko rikoskäyttäytymistä hahmottaa sairaudeksi vai ei. Kriminologiseen opetukseen ja tutkijakoulutukseen tulisikin sisältyä osio, jossa perehdyttäisiin siihen, millä sanoilla eri tieteenaloilla käsitellään samoja rikoskäyttäytymiseen liittyviä ilmiöitä. Tietoinen rajautuminen oman tieteenalakulttuurin sanastoon ei ole järkevää, jos halutaan todella tietää, mitä nykyään nuorten rikollisuudesta tiedetään.

Toinen, yhtä tärkeä raja, jossa olisi hyvä tapahtua lähentymistä ja rajanylytyksiä, on kriminologian ja nuorisotutkimuksellisen tutkimusotteen välinen pinta. Esimerkiksi edellä mainittu nuorten oikeustieto on sellainen nuorisoriikollisuuden tutkimusteema, jossa olisi syytä yhdistää sekä määrällistä että laadullista tutkimusotetta. Olisi tutkittava paitsi nuorten oikeustiedon hallinnan laajuutta tilastollisesti, myös sitä, miten nuoret omaksuvat ja käyttävät tuolaista tietoa. Millaisten kanavien kautta nuoret saavat tai hankkivat tietoa oikeudellisista kysymyksistä? Entä millaisia kognitiivisia ja tunteisiinkin kytkeytyviä tekijöitä sen käyttämiseen liittyy heidän arkielämässään ja erilaisissa nuorisokulttuurisissa konteksteissa? Näihin kysymyksiin vastattaessa kriminologia voisi ammentaa – kuten johdannossakin jo totesimme – nuorisotutkimuksen traditiosta. Tällä hetkellä kulttuurisesti suuntautunut nuorisotutkimus ja kriminologinen tutkimusperinne kohtaavat suomalaisissa tutkimuksissa valitettavan harvoin. Tässä kirjassa Honkatukia, Pösö ja Nyqvist tekivät jaotellun aikuisten määrittelemien ”nuoriso-ongelmiin” ja nuorten omiin ongelmiin. Nuorisotutkimuksellisen ja kriminologisen tutkimusotteen yhdistämisen kautta nämä usein toisilleen vastakkaisiksi mielletyt ulottuvuudet saataisiin keskinäiseen vuoropuheluun. Se voisi edistää sukupolvien keskinäistä ymmärrystä – myös nuorisoriikollisuudesta puhuttaessa.

Lähteet

- Eriksson, Lars D. (1967) toim. *Pakkoauttajat*. Helsinki: Tammi.
- Grönfors, Martti & Hirvonen, Ari (1990) *Nuorten oikeuskäsityksiä*. Helsinki: Kansalaiskasvatuksen keskus ry., tutkimuksia ja selvityksiä 1/1990.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa (2006) Ympäristö vai perimä – psykologian pitkä tie tasapainoiseen ihmiskäsitykseen. *Tieteessä tapahtuu* 23(2), s. 5–9.
- Kivivuori, Janne (2005) Nuoret rikosten tekijöinä, uhreina ja kontrollin kohteina 1995–2004. *Teoksessa* Janne Kivivuori & Venla Salmi: *Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2004. Teemana sosiaalinen pääoma*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 214.
- Kivivuori, Janne (2006) Oikeudellistuva yhteiskunta – esimerkkinä koulujen alttius ilmoittaa oppilaiden tekoja poliisille. *Oikeus* 35(2), s. 157–177.
- Kopomaa, Timo (2001) Juoppoporukan kokoontumiskatos – kaupunkipolitiikan kukkanen vai uutta urbaania arkea? *Yhteiskuntasuunnittelu* 39(1), s. 46–65.
- Koskela, Hille & Tuominen, Martti (2003) ”Kakspiippunen juttu”. *Tutkimus helsinkiläisten suhtautumisesta kameravalvontaan*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus. Julkaisuja 3/2003.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2005) Kymmenen kysymystä yhdyskuntaseuraamuksista. *Haaste* (5)4, s. 10–14.
- Nuotio, Kimmo (2004) Nuorisorikosoikeus? *Lakimies* (102)3, s. 466–478.
- Pulkkinen, Lea, Nygren, Hille & Kokko, Katja (2002) Successful Development: Childhood Antecedents of Adaptive Psychosocial Functioning. *Journal of Adult Development* (9)4, s. 251–264.
- Ring, Jonas (2005) *Stöld, våld och droger bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från fem självdeklarationsundersökningar*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, rapport 2005:4.
- Rüther, Werner (2001) Zum Einfluss polizeilicher Erfassungskontrollen auf die registrierte Kriminalität. *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform* 84(4), s. 294–310.
- Salmi, Venla & Kivivuori, Janne (2006) The Association between Social Capital and Juvenile Crime: The Role of Individual and Structural Factors. *European Journal of Criminology* (3)2, s. 123–148.
- Sirén, Reino & Lehti, Martti (2006) Väkivaltarikokset ja alkoholi. *Teoksessa Rikollisuustilanne 2005. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 220.
- Viemerö, Vappu (1997) Mitkä tekijät ennustavat nuorten aikuisten rikollista käyttäytymistä? *Psykologia* 32, s. 284–289.
- Vierikko, Elina, Pulkkinen, Lea, Kaprio, Jaakko, Viken, Richard & Rose, Richard J. (2003) Sex Differences in Genetic and Environmental Effects on Aggression. *Aggressive Behavior* 29, s. 55–68.
- Vierikko, Elina, Pulkkinen, Lea, Kaprio, Jaakko & Rose, Richard J. (2004) Genetic and Environmental Influences on the Relationship Between Aggression and

Hyperactivity-Impulsivity as Rated by Teachers and Parents. *Twin Research* (7)3, s. 261–274.

Wahlin, Lottie (2005) *Medling vid brott i Sverige under 2000-talet*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, rapport 2005:14.